

UNA LECTURA ACTUAL DE LA MEMÒRIA DEL PROJECTE D'EIXAMPLE DE 1878

Com sovint passa en els documents d'urbanisme, el *Projecte d'Eixample de Mataró* redactat per l'enginyer Melcior de Palau i l'arquitecte Emili Cabanyes s'ha mitificat. S'ha concebut com a acte fundacional de l'urbanisme de la nostra ciutat i com a primer intent de posar ordre en el creixement inorgànic de la capital del Maresme. Però, en realitat, l'abast d'aquest document és ben diferent. És la notícia d'un episodi que simplement assenyala la continuïtat de l'aplicació de les tècniques de planificació urbana; relaciona i reflecteix tant l'abans com el després de la seva redacció i prou. No és pas un esdeveniment extraordinari que provoca una fractura important de la història urbanística local.

Una lectura atenta de la memòria del projecte permet conèixer moltes d'aquestes característiques del document. Tant a la memòria com als plànols del projecte es descobreix un intent vacil·lant i poc definit d'encarrilar el creixement d'una ciutat que, llavors, era molt important. El projecte no és gens brillant. Es pot dir que és l'antítesi de les propostes clares i decidides que Cerdà i Garriga i Roca havien redactat per a Barcelona anys abans (1), és molt lluny dels principis de traçat que preconitzaven els tractats de l'arquitectura neoclàssica o els estudis d'enginyeria.

Però encara que aquest projecte sigui ple d'indefinicions i no es pugui comparar amb les trames d'eixample més característiques del segle XIX, en aquesta feblesa hi ha un dels valors històrics més rellevants del document. Valors reflectits molt clarament en la memòria. En ella les referències a la situació de la qüestió urbana del Mataró de 1878 són constants. El possibilisme del projecte el porta a incloure moltes consideracions sobre els problemes d'urbanització més rellevants de la ciutat en la segona meitat del segle XIX les quals permeten entendre força bé els interessos i limitacions de la urbanística local. El vacil·lant projecte d'eixample, així, es converteix en un document que reflecteix molt bé l'estat de la qüestió en el moment de la seva redacció.

Concretament, s'evidencia una tensió entre les referències a la manera "ortodoxa" d'entendre la urbanització, és a dir, als principis propis de la urbanística, i el realisme, la intenció de sacrificar la regularitat als "interessos" locals i les "possibilitats" concretes de definició de les operacions d'urbanització.

La referència als principis i "regles" de traçat i distribució dels elements urbans és constant a tot l'escrit. Així s'intenta la concreció espacial de la "normalització"

de les amplades dels carrers (10 m, 15 m i 20 m) ja reflectides en les *Ordinacions de Policia* de 1881 i 1837 i a *Bando de Buen Gobierno* de 1850, seguint pautes molt comparables amb les de la Barcelona de l'època (2). Aquests principis també són clars en la referència al model "ideal" de cases aïllades amb jardins, al qual fa esment tot mencionant l'exemple de Vilassar. El pes de les teories d'higiene és evident en aquesta anticipació del model de "Ciutat Jardí" que tindrà tant d'èxit en el segle XX. Però el tema de traçat més interessant és en l'estudi detallat de la parcel·lació de les illes, on s'intenta aconseguir la continuïtat de la façana de carrer en les cantonades. La continuïtat de les façanes en el carrer, i els espais públics en general, és una exigència de traçat característica de l'urbanisme neoclàssic (3). En ell la necessitat de qualificar l'espai públic porta a un tractament específic de la superfície de contacte entre aquest espai i el privat; és a dir: la façana de les cases. Les ordenances d'alineació, com les del Mataró de llavors, que en alguns casos podien arribar a definir gairebé tots els detalls arquitectònics de la línia de façana (4), deriven d'aquesta mateixa exigència; al darrera de la qual es poden trobar principis molt repetits en els manuals de l'època (5). Tanmateix, en les construccions que es van fer posteriorment, que gairebé mai no van seguir les pautes de parcel·lació indicades a la memòria, es veu clarament el caràcter de principi teòric, no fonamentat en cap tradició local d'aquest estudi de la distribució dels solars en l'illa.

El *Projecte*, malgrat tot, només és parcialment respectuós envers els principis teòrics. Des de les intencions inicials, on es parla de limitar la reforma a les possibilitats municipals, de sacrificar la regularitat (d'acord amb l'aplicació indefinida de les pautes anteriors), i de redactar *no el mejor proyecto sinó el realizable...*, fins el traçat final, on la persistència dels camins antics indica prou clarament aquest possibilisme (6), els condicionaments de la pràctica immediata de la urbanització són constants. Així s'explica la necessitat d'inclinar el carrer Fray Luis de León per incloure edificis i parcel·lacions existents; el manteniment de les inflexions de la Riera, tractada de manera molt diferent del cas de la Rambla de Barcelona; en el cas del carrer d'En Pujol el projecte es refereix a un traçat anterior; també es mencionen projectes de places i de parcs com l'actual i el —no realitzat— del Callao redactats abans de l'eixample. El coneixement de dificultats i resistències al traçat regular i la necessitat d'adaptar-lo a projectes de menor abast aprovats anteriorment és constant en tota l'explicació.

L'explicació d'aquesta impossibilitat de fer un projecte d'eixample concebut només atenent els principis de "manual", ahora que permet situar el treball de Palau i Cabanyes en el seu context real, és una interessant lliçó d'història urbana local.

Així permet entendre que l'urbanisme mataroní del segle XIX no és tema que es pugui reconduir només a l'episodi del macroprojecte d'eixample. Com s'ha dit, aquest mateix document només es pot entendre en tant que fa referència i s'adapta a molts altres projectes de reforma i creixement d'àmbit menor, l'estudi dels quals podria ésser una tasca de gran interès. El redescobriment d'aquests projectes urbans d'escala intermèdia, citats o no en la memòria, i paral·lels a la construcció dels

principals edificis i conjunts monumentals neoclàssics, permetria aprofundir en el coneixement de la forma del centre actual de la ciutat i faria aparèixer una nova imatge d'aquest, superant les referències massa esquemàtiques que es tenen del seu procés de formació. Fins i tot, de cara a possibles plans de rehabilitació, es podria entendre i revaloritzar traçats, construccions i models de parcel·lació l'origen dels quals és desconegut o, potser, massa fosc.

Per a fer aquest estudi, el plànol base, a escala 1/1.000 amb triangulacions i corbes de 2 metres, sobre el qual es va traçar l'Eixample, pot permetre una informació àmplia. Però les reproduccions d'aquest plànol que circulen entre nosaltres són molt dolentes i l'original està tan "enlairat" a les parets de l'Ajuntament que és impossible estudiar-lo atentament. Aconseguir una reproducció fidel d'aquest plànol seria una bona tasca tant per als mataronins interessats en les qüestions d'Història com per a tota la gent culta en general. El coneixement del passat urbà milloraria substancialment i, sobre ell, possiblement es podria començar l'estudi de l'evolució urbanística a escala intermèdia, el valor del qual es descobreix en la memòria del projecte d'eixample, i es preconitza en aquesta nota escrita, fent ressò de preocupacions recents dels estudis d'història urbana i urbanística.

Manuel Torres i Capell.

NOTES

- 1.- Potser algun dia es podrà conèixer l'abast de l'actuació de Miquel Garriga i Roca a Mataró. Aquest arquitecte, natural d'Alella, fou un dels protagonistes més rellevants del debat urbanístic barceloní, i per força havia d'ésser un dels candidats més qualificats per a la redacció d'un projecte d'eixample de la capital del Mareme, on va projectar importants obres públiques.
- 2.- *Projectes d'Ordenances i Bans de Barcelona redactats el 1823 i 1838*. Un extracte es pot consultar a *Inicis de la Urbanística Municipal de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona i Corporació Metropolitana, 1985.
- 3.- GUIDONI, E. *Strada e Isolato*, "Lotus" núm. 19, juny 1978.
- 4.- Aquest és el cas, per exemple, del carrer de Ferran i la plaça Reial de Barcelona.
- 5.- MILIZZIA, F. *Principi di Architettura Civile "Serafino Majocchi"* Milano 1847.
- 6.- ESTEBAN, J. *Los Ensanches Menores en la Región Catalana*. E.T.S.A.B. 1976.